

100331

En utredning i rettsstillingen i Norge i okkupasjonstiden

av von Waldkirch
Professor juris ved universitetet i Bern

(Oversatt fra tysk)

Fra norsk hold er det blitt rettet en del meget viktige spørsmål til den sveitsiske rettslære professor juris. von Waldkirch, angående nordmenns rettslige stilling under okkupasjonen.

Etter mange henstillinger på begynner vi i dag en fullstendig gjengivelse av den sveitsiske rettslæres betenkning.

Spørsmål: Hva var rettsstillingen for de nordmenn som befant seg i landet etter at den bevæpnede motstand innenfor landets greser var opphørt?

Svar:

1. Etter at den bevæpnede motstand opphørte såvel som under enhver omstendighet etter den 9. april 1940 inntrådte i Norge en tilstand av okkupasjon. Mellomstatlig er begrepet okkupasjon flertydig. Her kommer bare den innretning på tale, som står i umiddelbar sammenheng med krigen, og derfor sedvanligvis blir betegnet som «krigsmessig okkupasjon» — occupatio bellica —.

Den foreteelse at motstandens område under krigen for et tidsrom kommer i den bevæpnede maktas vold, ble først i løpet av det 19. århundre utviklet til en særskilt institusjon under folkeretten. Landkrigsordningen — LKO — som danner bilaget til den 4. Haagoverenskomst av 1907, ofrer et særskilt avsnitt på den «krigsmessige okkupa-

sjon». Under overskriften «Militær maktutøvelse på den fiendtlige stats område» behandler art. 42—56 denne.

Den derved trufne ordning skal etter overenskomstens innledning i seg selv ikke være fullstendig uttømmende, men inneholder dog de viktigste grunnsetninger.

De er i det store og hele en sammenfatning av sedvaneretten. Til bedømmelse av spørsmål som henger sammen med den «krigsmessige okkupasjon», er er de nevnte bestemmelser fra LKO alment anerkjent som avgjørende.

2. Den første forutsetning for at den krigsmessige okkupasjon kan inntre er at det består en krigstilstand. Som allerede nevnt varer den under hele okkupasjonstiden. Bare sålenge krigen består rettslig sett, er den krigsmessige okkupasjon overholdt. Dette kan sees av forskjellige bestemmelser i LKO. En kan frem for alt vise til art. 44, som uttrykkelig taler om den ene og den andre krigsførende, og betrakter befolkningen i det okkuperte område som tilhørende en krigsførende.

Denne oppfatning ble forøvrig under den 2. verdenskrig også representert fra tysk side. En kan eksempelvis henweise til WALZOG: Recht der Landkriegführung — Berlin 1942 —.

«LKO.s forskrifter kommer

altså kun til anvendelse hvor det dreier seg om ekte okkupasjon av ennå fiendtlig område. Deres gyldighet har som forutsetning at det består en fiendestat med egen statspersonlighet. Det er uten betydning om okkupasjonen omfatter deler av den ennå bestående fiendestat — eks. i nåværende krig Frankrike —, eller hele statsområdet — eks. i nåværende krig Norge —.

Består nødvendigvis Staten videre hvis område er blitt okkupert, så går heller ikke Statens vesentlige bestandeler under. Den okkuperte stats statsområde bevares som sådant, og er rettslig sett helt forskjellig fra okkupasjonsmaktens. Også nasjonen forblir bestående. Befolkningen i et okkupert område befinner seg i særlige rettsforhold som tar hensyn til deres tilbørighet til den okkuperte stat. Særlig tydelig fremgår det av art. 44 og 45 av LKO — sammenlign av snitt 3 nedenfor —. Art. 52, 1 fremhever endog at den okkuperte stat forblir befolkningens «Fedreland». At den okkuperte stats statsoverhøyhet bevares, ytrer seg også i at dens organer forblir bestående. Dette gjelder navnlig når statsoverholdet og hans regjering befinner seg i utlandet. Befinner de seg i en forbunden stats område, kan de videre handle for den okkuperte stat.

Kan den en krigsførende bemektige seg den annens område helt eller delvis, blir okkupasjonen på foregående nevnt måte mulig. Uomgjengelig er det imidlertid at det okkuperte området faktisk befinner seg i den fiendtlige hærs makt. Etter bestemmelsene om okkupasjonsmaktens oppgave, må makten være slik beskaffen at den muliggjør utøvelsen av en ordnet forvaltning. Hva som fordes er med andre ord okkupasjonens effektivitet. Makten over området må virkelig være opprettet og kun-

ne utøves. — LKO art. 42 —. På dette grunnlag går etter LKO art. 43 den rettsmessige makt — pouvoir legal — over til okkupanten, men dog ikke som følge av en rettslig suksessjon, bare faktisk — passe de fait les mains de l'occupant —.

3. Vesentlig for den krigsmessige okkupasjon er det at sammenhengen mellom den rettsmessige statsmakt, på den ene side, og det okkuperte område og dets befolkning på den annen side, er avbrutt. I det okkuperte område kan overhøyhetsretten ikke utøves av innehaveren av den rettsmessige statsmakt. Men denne situasjon og den for samme gjeldende rettsordning har kun forbigående karakter. Det ligger direkte i okkupasjonens vesen at den bare er et provisorium. Dette blir det tatt hensyn til i flere bestemmelser i LKO.

Således beror art. 53, 2 og art. 54 på den antagelse at det etter okkupasjonen kommer til freds slutning, ved hvilken dermed bestemte spørsmål må avgjøres. Art. 55 understreker at den okkuperende stat kan betrakte seg som forvalter og nyttehaber av den rettsmessige statsmakt, endtlige statsområde, og at den derfor må bevare deres masse.

Ved okkupasjonens avslutning skal de deretter mest mulig uror andret tilbakegis til innehaveren av den rettsmessige statsmakt. Også dette prinsipp viser klart at okkupasjonen kun er forbigående.

4. I okkupasjontiden kan innehaveren av den rettsmessige makt ikke utøve denne i det okkuperte område, men okkupasjonsmaktens trer i hans sted. Dens oppgaver og myndighetsområde blir ihverfall antydningvis omtalt i LKO.

Etter art. 43 har okkupasjonsmakten å sørge for at offentlig orden og det offentlige liv blir gjenopprettet og opprettholdt.

forføyninger for dette. Frem for alt er det dens sak å utøve regjeringsmyndigheten og forvaltningen. Til sistnevnte formål kan den benytte de bestående innretninger og den skal spesielt benytte de forhåndne kommunale myndigheter og betro dem den stedlige forvaltning.

De lover som er i kraft i det okkuperte land skal etter LKO art. 43 anvendes videre. Bare avtvingende grunner er det tillatt å avvike fra disse regler, også gjennomføringsbestemmelsene skal etter evne bibeholdes. Således viser LKO forskjellig til ytelser og liknende prestasjoner såvel som kontribusjoner, og foreskriver at de gjeldende forskrifter og regler skal komme til anvendelse. — art. 48 og 51. —

Disse grunnsetninger ler en forstå at okkupasjonsmakten ikke kan foreta dyptgående endringer i rettsordningen. Derimot kan den, særlig med hensyn på nødvendige behov, og forvaltningsgangen og den offentlige ordning, utstede særlige forskrifter, som dermed trer ved siden av den okkuperte stats gjeldende rett, og når det foreligger tvingende grunner for det, endog gjøre denne uvirksom for okkupasjonens varighet.

5. Befolkningen i det okkuperte område, også forsåvidt den består av den okkuperte stats statsborgere, er forpliktet til å underkaste seg den av okkupasjonsmakten utøvde myndighet. Dette gjelder først og fremst for hele forvaltningsområdet. Anordninger og forskrifter fra okkupasjonsmakten på dette område må følges.

Av okkupanten utstedte rettsbud er bindende, det måtte da være at de støter an mot bestemte plikter som påligger okkupanten etter okkupasjonstilstandens alminnelige ordning. I denne forbindelse kan forskjellige bestemmelser i LKO fremheves. Etter art. 44 kan ingen krig-

Den har å treffe de nødvendige forende tvinge befolkningen i det okkuperte område til å gi opplysninger om den annen krigsførendes hær eller hans forsvarsmidler. Art. 45 forbyr å tvinge befolkningen i det okkuperte område til å yte troskapsed til den fiendtlige makt. Etter art. 52 kan en ikke forplikte befolkningen til å delta i krigsforetak mot sitt fedreland. Det siste gjelder særlig med hensyn på de rekvisisjoner og tjenesteytelser som blir krevet av befolkningen.

6. De bestående forhold til gunst for befolkningen i det besatte område må respekteres. Blir de desavouert av okkupasjonsmakten, så er nok rettsstillingen klar, men det støter på vanskeligheter å gjøre rettskrav gjeldende.

En må først og fremst merke seg at LKO, såvel som andre folkerettslige avtaler, bare anerkjenner som rettssubjekter de stater som har sluttet avtalen. Privatpersoner er under ingen omstendigheter subjekter under folkeretten, og kan derfor ikke umiddelbart støtte seg til LKO. Legimitert hertil er de krigsførende, såvel som den stat hvis område er okkupert. Denne kjenner imidlertid for det meste ikke så nøye de faktiske forhold som inntre i det okkuperte område, og det gjør likelike organene til den beskyttelsesmakt som måtte være betrodd med å ivareta dens interesser.

Folkerettslige krav grunnet på brudd på okkupasjonens grunnsetninger måtte fremmes ved formidling av beskyttelsesmakten. Til dette kan skje består for befolkningen og de stedlige myndigheter en slags nødtilstand, og de må derfor selv ivareta de rettigheter som er forsvart av LKO til deres beskyttelse. Her til trenges ordnede trossangsmåter og rettsmidler.

(Forts. neste nr.)